

2012

Korte notitie bij de restauratie
van het Beeld H Richters
1949

Na hersteld te zijn verdient de geest van Santpoort, uit de kelder te worden verlost en weer in volle betekenis aandacht te krijgen.

De geest van Santpoort

Door Pieter van Twuyver

Bij de onthulling van het Beeldje van Han Richter op 21 juni 1949

In de dagelijkse omgang met mensen die ander gedrag laten zien of wij dat nu krankzinnigen, geesteszieken, toevallijders of profeten noemen. Is de aard van de afstand die we nemen meestal ingegeven door angst of onbegrip. Dit wordt gekenmerkt door de benamingen die er aan gegeven zijn in de tijd. Zotten, Dollen en psychopaten roepen niet direct positieve bijgedachten op, vandaag wordt er door Jan en alleman met DSM 4 diagnoses gesmeten alsof deze kennis algemeen is. In de meeste gevallen is het de bedoeling andere mensen te vernederen of te beledigen. Zorg voor de medemens, spreekt uit dergelijke uitlatingen echter niet. In de huidige psychiatrie is het zeker geen mode om kwistig te zijn met symptomen waar niemand me behept wil zijn.

Het lijkt niet goed mogelijk tot de middeleeuwen of verder terug te kijken als het om aandacht voor de geest gaat, hoewel er wel het een en ander over beschreven is.

De latere periode wanneer de “zorg” op zich meer accent krijgt, valt samen met maatschappelijke veranderingen, ten tijde van de verlichting. Een duidelijk meer humane wetgeving, meestal in gang gezet door enkelen voortrekkers die zich het lot van hun medemensen aantrokken. En een maatschappelijk engagement aan de dag legden.

Het Britse verenigd Koninkrijk heeft in dit denken over geestestoestanden, geestesziekten en psyché bij een aantal prominente denkers een belangrijke rol gespeeld. Zoals W. Tuke, 1732- 1822 The Retreat te York, John Conolly 1749-1866 en Robert Gardener-Hill

Maar ook in Frankrijk, Duitsland en Nederland zijn hierbij niet achtergebleven.

Tot circa 1800 waren “zotten en dollen” aan de willekeur of caritas van hun omgeving overgeleverd of aangewezen.

Hun leven en de kwaliteit daarvan werd altijd door anderen bepaald, dit in een tijd die gekenmerkt wordt door een zware strijd voor het dagelijks bestaan voor een ieder die niet tot de bezittende klasse behoorde.

Meestal bestond hun leven uit langdurende opsluiting met lichamelijke dwang, ketening slaag en intimidatie. Op de plaatsen waar dit gebeurde, soms in eigen huis, tehuis of gesticht was in de veel gevallen onaangenaam. Hoewel er al veel bekend en gepubliceerd was, was de stand van de kennis over geestesziekten en hersenen nog aan het begin. Meestal werd er vanuit de lichamelijke kwalen en somatische klachten gezocht en was de kennis van de hersenfuncties letterlijk nog een grijs gebied.

In die beginfase nam Dr. G. Jelgersma arts en onderzoeker te Meerenberg en later prof. Te Leiden een belangrijke plaats in. Met zijn onderzoeken en publicatie heeft hij een grote bijdrage geleverd aan de kennis en het functioneren van ons brein. En daarbij direct aan verbetering van begrip voor de psychisch zieke.

De tijd van de verlichting brengt een meer humaan te denken teweeg en begint er zich iets van kammernis te openbaren. Wij kunnen daar kennis van nemen met het schilderij van Tony Robert-Freury over Dr. Pinel in de Salpêtrière in Parijs in 1876 waarbij hij letterlijk de ontketening leidt

In dit tijdgewricht hebben personen als Pinel, Esquirol, Conolly, Gardener-Hill, Tuke, Reill maar ook Guislain en Schroeder van der Kolk in medische ontwikkelingen een belangrijke rol.

Dit wil niet zeggen dat in de daaraan voorafgaande periode geheel geen mededogen bestond ten aanzien zwakkeren van geest.

Bij de toespraak in juni 1949 die de Hr. Verbeek (economisch directeur) hield tijdens het honderd jarig bestaan van het Provinciaal Ziekenhuis te Santpoort, hij vermeldde dat er gezocht was naar iemand die een meer verpersoonlijking van de zorg uitdrukte en dat deze gevonden was in de persoon van Johannes van Duren. Deze was in 1838 oppasser in het Cellebroederhuis te Nijmegen.

Hierbij was het algemeen gevoel dat dit aansloot bij de geest van Santpoort, het bij voortduring zoeken naar verbetering, verdieping in inzicht en actie in de zorg om de gehandicapte medemens. Hij noemde dat in zijn toespraak nadrukkelijk "de geest van Santpoort"

Onderzoekingen o.a. gedaan door P.v.d. Esch, voormalig geneesheer en directeur van het Provinciaal Ziekenhuis Santpoort en Inspecteur GGZ, gepubliceerd in de "Folia Psychiatrica" in 1949 geven een inzicht in handelingen en beweegredenen van J. Van Duuren, zoals beschreven door de voorzitter van het college van regenten van het Cellebroederhuis P.C.G. Guyot.

"**Bovenal was de invloed van** {Eene doelmatige menschlievende en psychische behandeling} in het overigens zo hoogst gebrekkig gesticht te Nijmegen duidelijk zichtbaar, waar de opziener en zijne vrouw (Johannes van Duren en Maria van Vulpen) de grootste hinderpalen door onvermoeid geduld en vast vertrouwen op eene gunstige uitwerking zoo zeer hadden overwonnen. {Dat geen krankzinnige daar meer in de hokken bij dag vertoefde} zo als vroeger met de meeste het geval was. Dat meest allen uit overtuiging van het nut met genoegen en lust werkten. Eene algemene tevredenheid, dankbaarheid voor de weldaden en menschlievende behandeling, welke zij ontvingen, zich zoo sterk vertoont, dat zulks evenzeer onze bewondering en achting voor den opziener en zijne vrouw moest opwekken. Alsmede het een roerenden indruk bij **ons moest achterlaten.**" in een noot vermeld:

Bij het afzenden van dit rapport heeft hij zodanig reeds ontvangen zijne benoeming tot Broeder van de Orde van de Nederlandschen Leeuw.

Johannes van Duuren nam het initiatief de krankzinnigen te bevrijden uit hun mensionwaardige toestand waarin hij hun aantrof bij zijn aanstelling als opzichter.

Hoewel hij door zijn voorganger gewaarschuwd was opende hij bij de elf opgesloten en geketenden en benaderde hen menslievend, voor hem moesten deze "ongelukkige kinderen" worden opgevoed op het gebied van kleding eten slapen en de maatschappelijke normen in acht leren nemen.

Het is de latere inspecteur van geestelijke volksgezondheid, Dr J.H. Schuurmans Stekhoven geweest die in zijn publicatie uit 1922 "De ontwikkelingen in het krankzinnigenwezen in Nederland. 1813-1914" heeft hij hierin Johannes van Duuren en zijn vrouw Maria van Vulpen opnieuw naar voren gehaald.

In deze zelfde publicatie maakt hij ook melding van de goede werken van de tapijtfabrikant Reinhart van Scherenberg te Utrecht die in 1802 een spinschool en werkverschaffing voor de armen oprichtte en in 1805 ook aan arme kinderen, in 1824 ontwikkelde hij het plan tot oprichting van een of meer rijksgestichten voor krankzinnigen met de daarbij behorende tekeningen. Hij ontving de gouden ereprijs van de Maatschappij der Wetenschappen, door de Belgische opstand is verdere publicatie achterwege gebleven. geboorte en stervensjaartal zijn niet exact bekend (1769- 1837)*(Wijsgerige verhandelingen van de Hollandse Maatschappij van wetenschappen te Haarlem 1821)

Over het Cellebroederhuis te Nijmegen vermeldt de Inspectie dat: Overeenkomstig het advies der inspectie heeft de Minister van BiZa de hoogst belangrijke verbeteringen, welke de opzichter Johannes van Duuren en zijne vrouw in de verpleging in het krankzinnigen huis te Nijmegen tot stand brachten, onder de aandacht gebracht van allen die destijds betrokken waren bij het krankzinnigenwezen.

De circulaire onder dagtekening van 27 juni 1843 gezonden aan de heren gedeputeerde Staten der onderscheidene provinciën, dit geeft aan dat er zeker groot belang werd gehecht aan deze veranderingen

en verbeteringen in de benadering van krankzinnigen.*(Johannes van Duuren werd op 25 juli 1804 te Nijmegen geboren, en overleed op 10 februari 1873. Hij was gehuwd met Maria van Vulpen, die in november 1844 overleed, en later gehuwd met Geertje van Ommeren, die in augustus 1854 overleed.

Aanvankelijk ambtenaar der belastingen, en in 1837 aangesteld als opzichter van het kleine gesticht (11 patiënten waren er opgenomen.)

Genoemde circulaire was voor zien van een bijlage, waarin de bijna letterlijke tekst is over genomen van bovengenoemde P.C.G. Guyot.

Van meet af aan heeft van Duuren gekozen voor een "menschlievende" benadering en ondanks de waarschuwingen van zijn voorgangers opende hij de kamertjes waar zij als gevangenen waren opgesloten en ontketende hen.

Gedurige bezigheden en permanente controle leidden tot verbetering en zelfs tot genezing.

Niet zonder trots werd vermeld dat er dan al 8 patiënten als genezen konden worden ontslagen.

Van Duuren was geen arts hij liet zich leiden door verlicht humanitaire denkbeelden en een grote dosis intuïtie. Zeer tot zijn spijt en dat van de regenten stelde de medici zich terughoudend op.

De opmerkelijke resultaten die van Duuren behaalde, hebben de ontwikkelingen van de zorg voor krankzinnigen in ons land overigens niet ingrijpend beïnvloed.

Zijn morele behandeling, (moral treatment) zou geen genade vinden in de ogen der artsen, die voorzover ze al in de methode geloofden twijfelde aan de competentie van leken

Zij eisten in deze tijd de hegemonie in de krankzinnigenzorg op en zouden deze zorg medicaliseren ondanks de betutteling van de regentencolleges.* De eerste psychiatrische revolutie naar Tournay. zie J.M.W.Binnenveld/M.J.van Lieburg (Nederlands Tijdschrift voor Psychiatrie 1978)

Feith en Schroeder van der Kolk bezochten als inspecteur het Cellebroederhuis in 1842 zij lieten zich tevreden uit waar het de behandeling betrof, de materiële inrichting van het gebouw liet nog veel te wensen over, onder dit werd o.a.verstaan de aanschaf van dwangmiddelen Van Duuren mocht op zijn verzoek zelfs niet voor korte tijd zich uit het gesticht verwijderen dit werd als gevaarlijk geacht.

Maar als er iets mis ging of als er weglopers waren werd hem terdege een standje gegeven.

Han Richters (1915- 2000) is er in geslaagd, met respect en eerbied die men na 100 jaar zorg aan den lijve nog ervoer, zeker na de gezamenlijke ontbering van de dan net afgelopen oorlog. Met een juist gevoel voor de symboliek van die tijd "1949" monumentaal weer te geven. Vanaf die datum heeft het beeld een prominente plaats in het Provinciaal Ziekenhuis gekregen en behouden. In 1977 is het toch al niet zo sterke zandsteen door een verwarde jongeling ernstig beschadigd de toenmalige directie heeft het gelijk laten herstellen en een bronzen exemplaar op deze plaats terug gezet. Het Frans zandstenen origineel is na reparatie in het museum geplaatst en het gips model van de gieterij heeft een goede plaats gevonden in de Boven IJ kliniek psychiatrie. Het origineel is na verhuizing na het Dolhuys opnieuw beschadigd geraakt maar na veel discussie toch weer hersteld het verdient door zijn originaliteit en symboliek een meer prominente plaats.

Pieter van Twuyver

Bij het beeldje

Na restauratie

1995- juni 2012